

Mánáid-, nuoraid-
ja bearašdirektoráhtta

MÁNÁIDSUODJALUS

Mánnái buoremussan

NORGGA MÁNÁIDSUODJALUS

Mánáidsuodjalus galgá veahkehit ja doarjut mánáid, nuoraid ja bearrašiid go lea váttes dilli ruovttus, dahje jus mánná eará sivaid geažil dárbbasa mánáidsuodjalus veahki (ovdamearkka dihtii láhttenváttisvuodat, gárrenmirkkot). Lea váhnemiid ovddasvástádus fuolahit iežaset mánáid. Muhto jus váhnemät rahčet dahje sis lea lossat, de galgá mánáidsuodjalus veahkehit nu, ahte mánát ja nuorat ožzot fuolahusa maid dárbbasit.

Mánáidsuodjalus galgá sihkkarastit ahte mánát ja nuorat, geat ellet dilálášvuodain mat sáhttet vahágahtit sin dearvvašvuoda ja ovdáneami, ožzot veahki ja fuolahusa rivttes áigái, ja fuolahit mánáide ja nuoraide oadjebas bajásšaddandili.

Mánnái buoremussan

Mánáidsuodjalusa vuolggasadjin galgá leat dat mii lea mánnái buoremussan. Muhtumin dát sáhttá šaddat váhnemiid oaivila vuostá. Mánáidsuodjalus galgá vuosttažettiin veahkehit ja doarjut váhnemiid nu, ahte ieža sáhttet leat iežaset mánáid fuollaolbmot. Jus dát veahkki ii leat doarvái, dahje jus váhnemiid vát-tisvuodat leat menddo stuorrát, de sáhttá leat áigeguovdil fárrehit ruovttus eret oanehat dahje guhkit áigái.

MIS LEA VÁTTES DILLI. SÁHTTÁ GO MÁNÁIDSUODJALUS VEAHKEHIT?

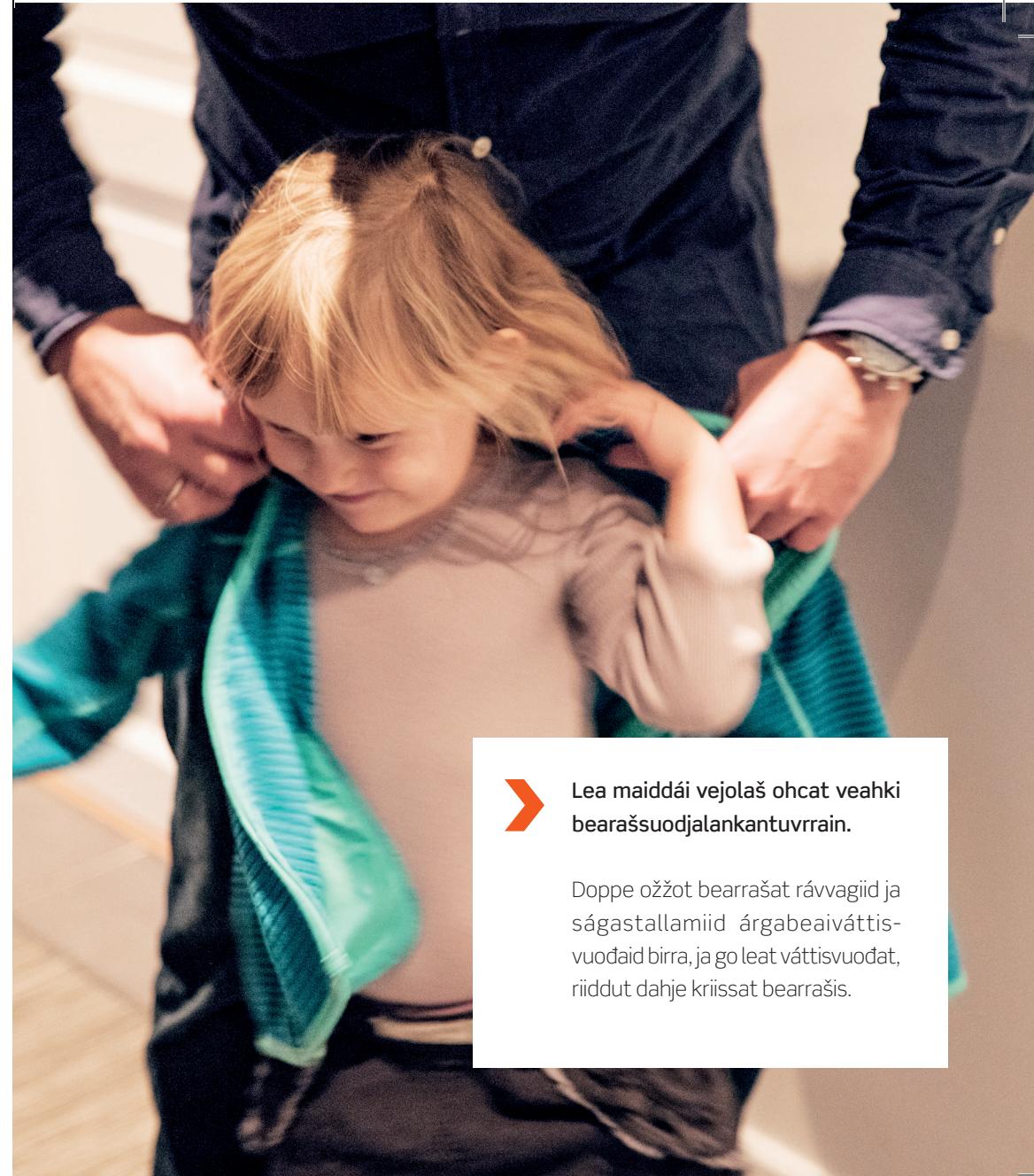
Buohkat sáhttet soames geardde eallimis šaddat váttes eallindillái, mas dárbbasit veahki ja doarjaga áimmahušsat iežaset mánáid fuolladárbbu. Dákkár dilálašvuodain lea mánáidsuodjalusas ovddasvástádus veahkehit bearraša.

Olusiid mielas lea lossat váldit oktavuoða mánáidsuodjalusbálvalusain, go ballet ahte mánná válđojuvvo sis eret. Fuolahusa badjelasas váldin lea duoðalaš lávki sihke mánnáí ja váhnemiidda. Danne fertejít leat buorit ákkat ovdal go dát dáhpáhuvvá.

Jus dárbbasat mánáidsuodjalusbálvalusa veahki, de sáhtát ringet gildii gos ásat ja bivdit áiggi. Go boadát ságastallamii, de don ovttas mánáidsuodjalusain kártet makkár veahkke- ja doarjja-dárbbuid du bearashaš dárbbasa.

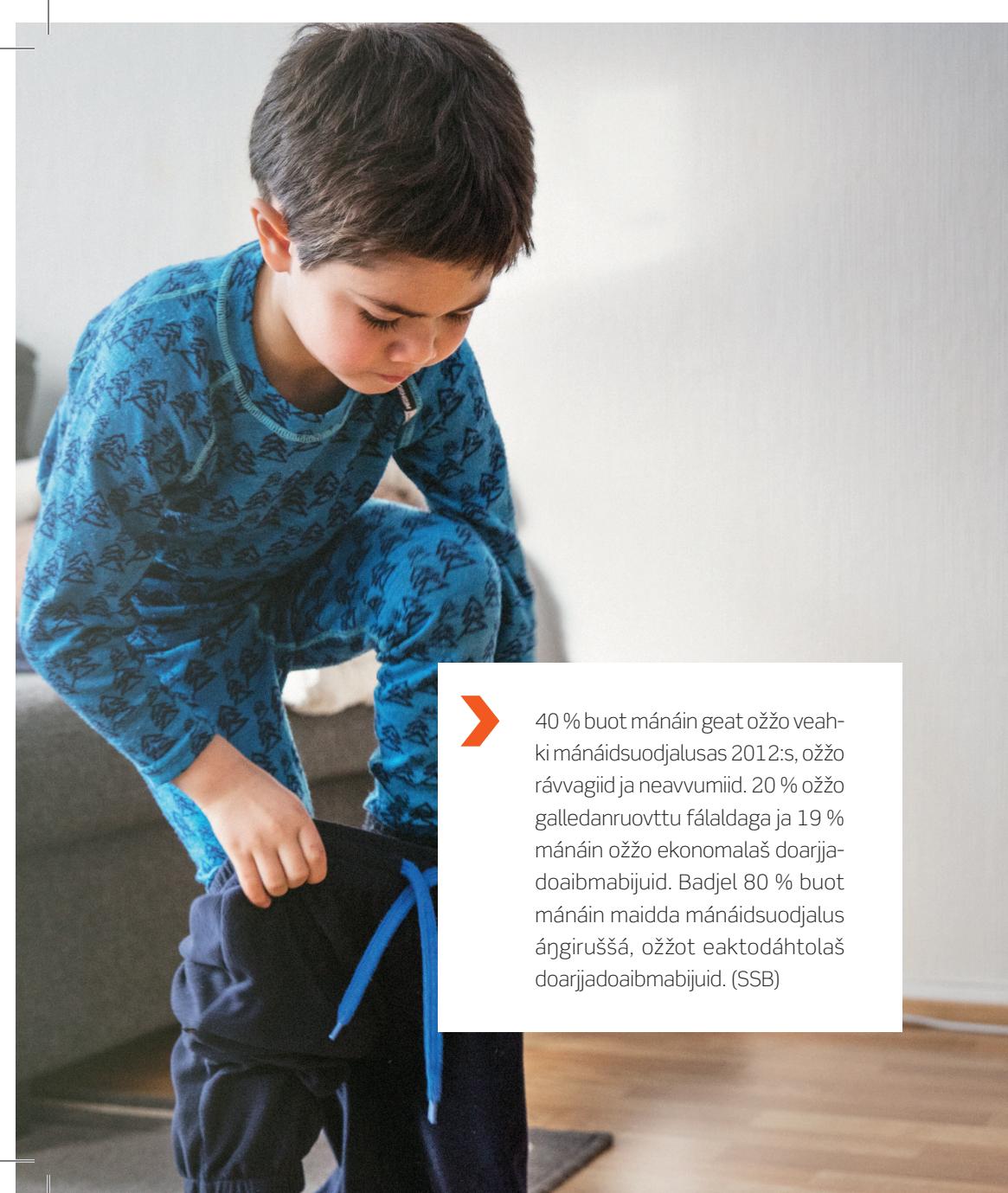
Eatnašat geat ožzot veahki mánáidsuodjalusas, ožzot veahki ruovttus vai mánát ja váhnemát sáhttet eallit ovttas. Dán gohčodit veahkkedoaibmabidjun, ja dat sáhttá ovdamearkka dihtii leat:

- rádit ja neavvumat bearrašii
- váhnenjoavkkut
- doarjjaolmmoš
- ekonomalaš doarjja mánáidgárdesadjái
- ekonomalaš doarjja skuvlaastoáigeortnegii (SAO/AKS)
- ekonomalaš doarjja astoáigedoaimmaide dahje earái
- veahkki vahkkoloahpaid / galledanruoktu

Lea maiddái vejolaš ohcat veahki bearashašuodjalankantuvrrain.

Doppe ožzot bearrašat rávvagiid ja ságastallamiid árgabeaváttisvuodaid birra, ja go leat váttisvuodat, riiddut dahje kriissat bearrašis.

40 % buot mánain geat ožžo veahki mánáidsuodjalusas 2012:s, ožžo rávvagiid ja neavvumiid. 20 % ožžo galledanruovttu fálaldaga ja 19 % mánain ožžo ekonomalaš doarjadoaibmabijuid. Badjel 80 % buot mánain maidda mánáidsuodjalus ángiruššá, ožžot eaktodáhtolaš doarjadoaibmabijuid. (SSB)

MUN FUOLASTUVAN MÁNÁS GEAN DOVDDAN. BERREN GO VÁLDIT OKTAVUOÐA MÁNÁIDSUODJALUSAIN?

Eadnin dahje áhčin dáiddát ballat váldimis oktavuoða mánáidsuodjalusain. Fuolkin, kránnján, oaheppaheaddjin dahje sullasažžan dáiddát leat eahpesihkar ja balat seaguheames áššái.

Jus ii váldde oktavuoða, de sahttá boadusin leat ahte mánát ja váhnemata eai oaččo dan veahki ja doarjaga man dárbbasit, ja masa sis leat vuogatvuohta lága bokte.

Ale bala váldimis oktavuoða báikkálaš mánáidsuodjalusbálvalusain. Ringje ja muiṭal iežat vát-tisuða/fuolastuvvama birra. Mánáidsuodjalusa fágaolbmot sahttet addit dutnje olu buriid rávvagiid das maid sahtát dahkat viidáseappot, ja mo sii sahttet veahkehit du dahje olbmo geas fuolastuvat.

Jus du mielas lea unohas váldit oktavuoða mánáidsuodjalusain, de sahttet sosiálaoahpaheaddji, dearvvašvoðadivššár dahje eará ollesolbmot veahkehit du dánna.

Sáhtán go leat anonyma go dieđihan?

- Sáhtát ieš válljet háliidat go leat anonyma go válddát oktavuoða mánáidsuodjalusbálvalusain.
- Sáhtát válljet dieđihit ášši anonymalaččat, amas mánáidsuodjalus dahje váhnemata diehtit gii dieđiha. Muitte ahte bearash beassá oaidnit dieđáhusa, nu ahte jus don čálát ahte don leat máná goaski, de lea du álki dovdát.
- Jus it vállje leat anonyma, de besset váhnemata diehtit gii lea sádden fuolastusdieđu mánáidsuodjalussii.

MII DÁHPÁHUVVÁ GO MÁNÁIDSUODJALUS OAŽŽU FUOLASTUSDIEÐU MÁNÁ DAHJE BEARRAŠA BIRRA?

Mánáidsuodjalussii čuojahuvvo dávjá dahje sidjiide boahtá reive ja soames muitala iežas navdit soames mánás dahje bearraši ii leat buorre dilli. Dán mii gohcodat fuolastusdiehtun. Mánáidsuodjalus lea geatnegahton guorahallat fuolastusdieðu ja árvvoštallat galgá go iskat ášši vai ii.

Jus mánáidsuodjalus gávdna ákkaid iskat ášši vuđoleappot, de sahtta mánáidsuodjalus váldit oktavuoda suinna gii lea dieđihan, oažžut eanet dieđuid das manne lea sádden fuolastusdieðu.

Eará háviid ii leat mánáidsuodjalusas dárba dahkat nu, ja váldá njuolga oktavuoda máná váhnemiguin iskat ášši. Dalle gohčcojuvvojít váhnemat ságastallamii kantuvrii dahje ruovttus. Jus mánáidsuodjalus galleda váhnemiid ruovttus, de sáddejuvvo vuos reive ahte mánáidsuodjalus boahtá galledit.

Go váhnemat deaivvadit mánáidsuodjalusbargiin, de ožhot dieđuid fuolastusdieðu birra, ja eanaš háviid bessel ieža lohkat dan. Go lea eanet dieđuid hákhan fuolastusdieðu birra, de háleštit mánáidsuodjalusbargi ja bearasha das mii lea čállon. Dávjá hálida mánáidsuodjalus maiddái háleštit earíguin geat dovdet máná ja bearraša, nugo ovdamearkka dihtii dearvvašvuodastašuvnnain, mánáidgárddiin, skuvllain, PP-bálvalusain ja sullasaččain.

Iskkadeami bokte galgá mánáidsuodjalusbálvalus gávn nahit dárbašit go čuovvolit ášši vai eai.

VÁHNEMIID JA FUOLAHEDDJIID VUOIGATVUOÐAT

Váhnemat, geaid luhtte mánná orru, ja váhnemat geain dasa lassin lea váhnenovddasvástádus mánnái, leat mánáidsuodjalusášši bealit. Jus leat beallin áššis, de lea dus:

- Vuoigatvuhta oaidnit ášši dokumeanttaid
- Vuoigatvuhta váidalit mánáidsuodjalusa mearrádusa
- Vuoigatvuhta čoahkkimastit Fylkalávdegottiin ja muitalit iežat oaivila
- Vuoigatvuhta nuvtá advokáhttaveahkkái Fylkalávdegotteáššiin ja diggeáššiin
- Vuoigatvuhta vádalit Fylkalávdegotti dahkan mearrádusa ja guoddalit dáid duopmostuoluide
- Vuoigatvuhta ávžžuhit gomihit fuolahusa badjelasas váldima mearrádusa

ON MÁNÁIDKONVENŠUVDNA

Konvenšuvdna nanne ahte buot vuollil 18-jahkásaš olbmot leat mánát, ja Mánáidkonvenšuvdna fátmmasta sin.

MÁNÁID VUOIGATVUODAT:

- Buot mánát leat riegádan friddjan ja ovtaárvosažan
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta nammii ja riikkavulošvuhtii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta suodjalussii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta buoremus vejolaš dearvashašuođaveahkkái ja doarvái borramuššii ja juhkamuššii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta gullot ja válndojuvvot vuhti.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta vázzit skuvlla.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta stoahkamii, astoáigái ja vuoinjasteapmái
- Buot mánáin leat seamma vuoigatvuodat.

MO VÁLDDÁN OKTAVUODA MÁNÁIDSUODJALUSAIN?

Sáddet reivve

Sáhtát sáddet čálalaš fuolastusdieđu poastan mas muitalat ahte dárbbasat veahki ja hálíidat čoahkkima mánáidsuodjalusain. Sáhtát sáddet čálalaš dieđu poastan jus fuolastuvat mánás. Dalle fertet čállit mii váttisvuohtan lea, geas lea sáhka ja mo mánáidsuodjalus sáhttá váldit oktavuoda olbmuin.

Čuojahit

Sáhtát maiddái riŋget mánáidsuodjalussii gielddas gos mánná/nuorra orru. Go riŋget, de beasat háleštit soapmásiin giī bargá mánáidsuodjalusbálvalusas, das mas fuolastuvat. Dalle sáhtát oažžut rávvagiid das maid berret bargat viidáseappot. Sáhtát leat anonyma.

Čoahkkin

Šiehtat ságastallanáiggi. Olu mánáidsuodjalusbálvalusat leat várren áiggi váldit vuostá ráva- ja neavvunságastallamiidda. Jus don hálíidat dán, de riŋge iežat gieldda mánáidsuodjalusbálvalussii jearrat lea go áigi. Dákkár ságastallamiin beasat hállat das mii fuolastuhtá du, ja oažžut neavvagiid das maid berret viidáseappot bargat. Sáhtát maiddái váldit mielde olbmo doarjjan.

JUS DÁRBBAŠAT DULKKA, DE SÁHTÁT BIVDIT DAN

BEARAŠRÁVVAGAT

Dábálačcat mánáidsuodjalus dat mearrida mii galgá dáhpáhuvvat mánáidsuodjalusáššii.

Bearrašat geat leat váttes dilis, sáhttet maiddái oažžut veahki čađahit bearasráđi. Bearasráđdi lea čoahkkin gos bearas čoahkkana fulkkiiguin ja earáiguin geat mearkkašit olu mánnái. Bearas šiehttá das maid berrejít dahkat vai mánás ja bearrašis buorrána dilli ja digaštallat dán mánáidsuodjalusbálvalusain.

Jus don leat vásihan balddihahtti dahje unohis dáhpáhusa, dahje jus don dahje oahppásat vásihit váttisvuoda bearrašis, de váldde oktavuoda mánáidsuodjalusváttain dahje **alárbmatelefovnna 116 111**

Mánáid-, nuoraid-
ja bearášdirektoráhtta

Poastačujuhus

Postboks 2233
3103 Tønsberg

Galledančujuhus

Stensberggaten 27
0170 Oslo

bufdir.no